

تحلیل ادبیات جرم شناختی اعتیاد و تاثیر آن بر بزهکاری

نویسنده:

جلال فتخارنژاد

وکیل پایه یک دادگستری و کارشناس اعتیاد، جرم و جرم شناسی

عنوان و نام پدیدآور: تحلیل ادبیات جرم شناختی اعتیاد و تاثیر آن بر بزهکاری/ جلال افشارنژاد
مشخصات نشر: تهران: انتشارات حانون، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاہری: ۱۳۳ ص.

موضوع: مواد مخدر--ایران-- قاچاق ، جرم شناسی -- ایران
Criminology -- Iran » Drug traffic -- Iran موضوع

شیک ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۵۱-۹۷-

رده بندی: گروه ۱۲، الف ۵۸۴۰/ HV

رده بندی دیوبند : ۳۶۲/۲۹۱ : ۹۵۵

شماره کتابشناسی، ملی ۱۳۳۲۰۹۰

تحلیل ادبیات جرم شناختی اعتیاد و تأثیر آن بر بزهکاری

ناشر : انتشارات حارون

نویسنده: جلال افتخارنژاد

صحافی : حانون

نوبت چاپ : اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷

شاہک : ۹۷۸-۶۰۰۷۹۵۱-۹۷-۲

تیراژ : ۱۰۰۰

قیمت: ۲۷۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

۷.....	مقدمه
--------	-------

فصل اول

۱۳.....	کلیات
۱۵.....	مبحث اول: واژگان و مفاهیم
۱۵.....	■ گفتار اول: مفهوم اعتیاد
۱۸.....	■ گفتار دوم: جرم شناسی
۱۸.....	تعریف جرم شناسی
۱۹.....	تقسیمات جرم شناسی
۲۲.....	مبحث دوم: تاریخچه جرم شناسی
۲۲.....	■ گفتار اول: مکتب تحقیقی
۲۳.....	■ گفتار دوم: رویکرد های مختلف جامعه شناختی در جرم شناسی
۳۴.....	■ گفتار سوم: تحولات روانشناسی و زیست شناسی جنایی بعد از پیدایش مکتب تحقیقی
۳۷.....	مبحث سوم: طبقه بندی و درآمدی بر آثار زیانبار اعتیاد با سوء مصرف مواد
۳۷.....	■ گفتار اول: مواد مخدر و عوامل و آثار مصرف آن
۵۰.....	■ گفتار دوم: مواد روان گردان و آثار سوء مصرف آن ها
۵۲.....	■ گفتار سوم: الکل و آثار سوء مصرف آن ها
۵۵.....	■ گفتار چهارم: آثار اعتیاد به داروهای مجاز

فصل دوم

۵۷.....	جرایم مرتبط با فروش و عرضه مواد توسط افراد معتاد یا تامین هزینه مصرف مواد
۵۹.....	مبحث اول: نقش معتادان در گروه های سازمان یافته قاچاق مواد

- گفتار اول: دلایل استفاده قاچاقچیان مواد مخدر از معتادان برای عرضه و تقاضا در بازار مواد مخدر ۶۰
- گفتار دوم: هزینه های مبارزه علیه قاچاق و عرضه مواد مخدر ۶۱
- گفتار سوم: بررسی قوانین حاکم بر عرضه و تقاضا در بازار مواد مخدر ۶۲
- مبحث دوم: سایر جرایم ارتكابی برای تامین هزینه مواد مخدر ۶۸
- گفتار اول: کاهش درآمد فرد معتاد و دلایل آن ۶۸
- گفتار دوم: انواع جرایم ارتكابی برای تامین هزینه مصرف مواد و هزینه های ضروری زندگی ۶۹

فصل سوم

- سایر جرایم ارتكابی برای تامین هزینه مصرف مواد و راهکارهای مقابله با اعتیاد ۷۹
- مبحث اول: جرایم مربوط به حوادث رانندگی ۸۱
- گفتار اول: گاهی ۸۲
- گفتار دوم: راهکارهای ۸۳
- مبحث دوم: خشونت، جرایم علیه کودکان و همسر آزادی در خانواده ۸۸
- گفتار اول: خشونت خانوادگی را آزار همسر و افراد خانواده و رابطه آن با اعتیاد ۸۹
- گفتار دوم: ارتباط شدید سوء مصرف الکل و سایر مواد اعتیاد آورها با سایر جرایم خشونت آمیز ۹۴
- مبحث سوم: اصلاح و درمان معتادان و راهکارهای وفقیت در آن ۹۶
- گفتار اول: با کارآمدی روش های درمان اعتیاد ۱۰۱
- گفتار دوم: چالش گسترش درمان داوطلبانه و نیز به مشارکت خانواده و جوامع محلی ۱۰۹
- گفتار سوم: الزام قانونی به درمان بدون نگهداری در موسسات ۱۱۰
- مبحث چهارم: نقاط قوت و ضعف نظام عدالت کیفری ایران در برخورد با معضل اعتیاد ۱۱۲
- گفتار اول: بی توجهی مقنن به معضل اعتیاد به الکل ۱۱۵
- گفتار دوم: عدم کفایت راهکارهای تعلیق مجازات و تعویق صدور حکم ۱۱۶
- درمان بدون اعزام به زندان ها ۱۱۶
- نتیجه ۱۲۱
- پیشنهادها ۱۲۳

مقدمه

آسیب‌های اجتماعی به عنوان عوامل تهدید کننده سلامت جامعه، توجه نظام‌های سیاسی و اجتماعی هر کشور را به خود جلب کرده است. در میان آسیب‌های اجتماعی، سوء مصرف مواد مخدر تأثیر نا مطلوب بیشتری بر سلامت عمومی و کارکردهای مختلف اجتماعی دارند. تغییر در الگوی مصرف، تنوع در ساختار کاهشی سن اعتیاد، افزایش معتادان در همه قشرهای اجتماعی کشور ما، از تهاجم یک شبکه همبسته و فعال در حوزه مواد مخدر خبر می‌دهد. این سیستم زنده و فعال برای تحقق اهداف غرب با نفوذ در منازل، خوابگاه‌ها، مراکز دانشگاهی، مدارس، محیط‌های کاری و پادگان‌ها سراغ تک‌تک افراد رفته و همواره به دنبال جذب یک نفر جدید است تا بر جمعیت آمار معتادان بیفزاید.

بسیاری از بلایا و بحران‌های جهانی از زمان پیدایش جوامع بشری، موجودیت و بقای انسانها را به خطر انداخته‌اند و بسیاری از این بحران‌ها حتی نقشه‌های ژئوپلیتیکی و سیاسی جهان را دستخوش تغییر و تحول کرده است. مسأله مواد مخدر بخصوص سوء مصرف آن نیز شاید پس از جنگ، دومین عامل خطر ساز و بحران‌ساز موجودیت جامعه انسانی است.

به جرأت می‌توان گفت که امروزه در تمام کشورهای جهان مسئله‌ی مواد مخدر یکی از مشکلات اساسی، بنیادین و خطر ساز برای حیات اجتماعی و بشری آن شناخته می‌شود. هر ساله مبالغ هنگفتی از طرف دولت‌ها صرف مبارزه با آن می‌گردد ولی همچنان رقم باندهای قاچاق مواد مخدر و تعداد معتادین رو به افزایش است. این تهدید جهانی متأسفانه جوامعی را با چالش بیشتر روبرو می‌سازد که عمده جمعیت آن کشورها را افراد جوان تشکیل می‌دهد، جوانانی که بایستی آینده‌ساز و معمار بنای جامعه خویش باشند و تأسفاتر این که کشور ما جزء این دسته قرار می‌گیرد.

مواد مخدر زندگی جوامع و انسانها را نابود می‌سازد و موجب بروز جرائم می‌گردد و کلیه بخشهای جامعه را در هر کشور تحت الشعاع قرار می‌دهد. با وجود تلاشهای بسیار سازمانهای جهانی و بسیاری از کشورها همچون کشور خودمان، روز به روز به جمعیت معتاد جهان افزوده می‌شود و نکته‌ای که نگران‌کننده‌تر از این است، تغییر الگوی مصرف از مواد مخدر سنتی به مواد صنعتی است که روان‌گردان‌های صنعتی غیر دارویی از این دسته هستند.

اگر در گذشته تولید مواد مخدر مدت زمان زیاد و همچنین مکانی وسیع نیاز داشت. امروزه با زمانی خیار کوتاه‌تر و مکانی بسیار کوچک‌تر می‌توان موادی به مراتب مخرب‌تر تولید کرد که پیشرفت تکنولوژی نیز این روند را سریع‌تر کرده است. این امکان، روند مبارزه با تولید روان‌گردان را بسیار سخت‌تر کرده است.

اصلی‌ترین موده‌ع کتاب حاضر تحولات اخیر سیاست جنایی ایران در قبال اعتیاد و قاچاق روان‌گردان‌های صنعتی غیر دارویی، در پی اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر ۱۳۷۶، در سال ۱۳۸۹ است که نقطه عطف این قانون را می‌توان اطلاق کلمه «بیمار» به شخص معتاد دانست جایی که، قانونگذار یک چرخش نسبت به «مجرم» بودن معتاد در مقابل «بیمار» بودن وی دارد. همچنین توجه ویژه به مواد روان‌گردان صنعتی غیر دارویی و اضافه کردن آن به مواد قانونی، دانست؛ بنابراین سعی بر آن است که به نقد و بررسی این قانون پرداخته و نقاط قوت، ضعف و مؤفقیتهای یا شکست‌های احتمالی آن را بیان کنیم.

از آنجایی که جرائم مواد روان‌گردان از جمله جرائم دلائل می‌باشد، مقابله مؤثر با این دسته از جرائم در مقابل (جرائم خرد) شیوه خاص خود را می‌طلبد به گونه‌ای که می‌توان گفت در این دسته از جرائم بسیج تمام نهادهای جامعه، هماهنگی بین قوا و همکاری و مشارکت همگانی در ابعاد داخلی و بین‌المللی را نیازمند است به گونه‌ای که استراتژی مقابله با این جرائم دارای سه رکن (قضایی، امنیتی، انتظامی و رکن فرهنگ و آموزشی) است.

به هر حال مبارزه‌ی مؤثر با پدیده اعتیاد و قاچاق، مستلزم طراحی برنامه‌های راهبردی دراز مدت در سطح ملی با استفاده از نظریات متخصصان، تعریف اهداف بلند مدت و کوتاه مدت و تقسیم کار مناسب و مسئولیت‌پذیری نهادها و تعریف مسئولیت‌ها، نظارت و پاسخگویی آن‌ها می‌باشد.

الف) طرح مسئله با موضوع اصلی نوشتار

«مواد مخدر» پدیده‌ای است پیچیده که علاوه بر بُعد ملی، جنبه‌ی جهانی به خود گرفته است. اگر این پدیده از دیرباز با به مخاطره افکندن عرصه‌های اقتصادی، بهداشتی، فرهنگی و سیاسی جوامع انسانی موجب نگرانی کشورها را فراهم می‌کرد، امروز با سرایت به آن سوی مرزها و به دلیل ارتباط عمیق و گسترده‌ای که با سازمان‌های مجرمانه و پدیده‌ی «جرائم سازمان یافته» پیدا می‌کند، جنبه‌ی جهانی یافته است. اما مسئله‌ای که در سال‌های اخیر باعث نگرانی بیش از پیش شده، روند تغییر الگوی مصرف مواد سنتی به مواد صنعتی و استفاده فزاینده از این مواد می‌باشد. بدین ترتیب مسئله‌ی پیچیده‌ی مواد روان‌گردان، علاوه بر اعتیاد، پدیده پیچیده‌ای چون قاچاق، سازمان یافته‌ی مواد روان‌گردان و تظهير درآمدهای نامشروع حاصل از قاچاق این مواد را نیز در بر می‌گیرد.

از دیدگاه کلی، سیاست هر دولت در کنترل و برخورد با بزهکاری، که از آن به «سیاست جنایی» یاد می‌شود لایه‌های گوناگونی دارد. اما نخستین لایه‌ی این سیاست، «سیاست جنایی تقنینی» است، نگرش دستگاه قضایی به این بُعد و بگونگی اجرای آن در لایه‌ی اجرایی و نیز رویکرد (جامعه مدنی) لایه‌های دیگر این سیاست را تشکیل می‌دهد که به ترتیب «سیاست جنایی قضایی»، «سیاست جنایی اجرایی» و «سیاست جنایی مشارکتی» نامیده می‌شود. در قلمرو مواد مخدر که طبیعتاً مواد روان‌گردان را نیز در بر می‌گیرد، با توجه به پیچیدگی و اقتضای خاص آن، سیاست جنایی شکل خاصی به خود می‌گیرد که اساساً با سیاست جنایی مبنایی حاکم بر یک کشور متفاوت است که از آن به «سیاست جنایی افاداتی» یاد می‌شود.

سیاست جنایی حاکم بر جرائم مربوط به مواد مخدر و طبیعتاً روان‌گردان در زمینه‌های گوناگون با سیاست جنایی مبنایی کشور تفاوت دارد. این تفاوت هم در حوزه‌ی حقوق جزا و انواع پاسخ‌ها به این پدیده و هم در حوزه‌ی آیین دادرسی و نحوه‌ی رسیدگی وجود دارد. اما در زمینه‌ی تقاضا و اعتیاد، سیاست جنایی عمدتاً از راهکارهای پیشگیرانه، کاهش آسیب، درمان و جلوگیری از عود به مصرف استفاده می‌کند حال آنکه در مقابله با قاچاق این مواد عمدتاً سرکوب و شدت عمل را در دستور کار خود قرار می‌دهد. در واقع این تفاوت پاسخ‌ها به دلیل تفاوت محتوای این حوزه‌ها می‌باشد. در زمینه اعتیاد بیشتر نگاه‌ها به شخص است و جنبه‌ی بشر دوستانه‌ی این امر باعث اقدام حمایتی می‌شود ولی در حوزه‌ی قاچاق به دلیل نگرانی از ایجاد اختلال و اضطراب در نظم عمومی، جرم را بودن قاچاق و در نتیجه تحت تأثیر قرار

گرفتن لایه‌های مختلف اجتماع از این جرم اقدام سرکوبگر و تنبیهی را می‌طلبد.

در زمینه‌ی قاچاق برای عدم ابتلای جامعه و افراد آن به مشکلات فراوان ناشی از این جرم، سیاست جنایی بیشتر در پی سرکوب و خاموش کردن شعله‌ی این بلیه است ولی در زمینه‌ی اعتیاد به دلیل قربانی شدن فرد و عدم پیشرفت این معضل در بین آحاد افراد جامعه و کاهش تقاضا، سیاست جنایی با اقدام حمایتی و درمانگر خود علاوه بر بهبود و بازگرداندن این فرد بیمار به زندگی عادی از ابتلای دیگر افراد جامعه به این بلای شوم جلوگیری می‌کند. اما در زمینه‌ی آیین دادرسی، جرائم مربوط به مواد روان‌گردان در دادگاه انقلاب «دادگاه اختصاصی» رسیدگی می‌شود و فقدان حق تجدیدنظرخواهی و پیش‌بینی مجازات‌های سنگین همچون اعدام و حبس ابد در این زمینه نشان‌دهنده‌ی نگاه متفاوت سیاست‌گذاران به این پدیده نسبت به جرائم دیگر است.

بنابراین افتراق در نوع اقدامات انجامی علیه مسائل مربوط به این مواد، این‌گونه توجیه می‌شود که نحوه‌ی رفتار با یک مواد به دلیل آسیب‌پذیری و وضعیت بیمارگونه‌ای که داراست ظرافت، دقت و انعطاف خاصی را می‌طلبد که باید با شیوه‌های رفتاری ناظر به بزهکاری قاچاقچیان و سوداگران مرگ متفاوت باشد. قچاقچیان مواد به دلیل سود مادی این جرم بسیاری از افراد یک جامعه را نابود می‌کنند باعث بدبختی و ویرانی یک کشور می‌شوند بنابراین اقداماتی که علیه آنها انجام می‌شود بایستی با اقداماتی که علیه قربانی همین جرم - معتاد - انجام می‌شود متفاوت باشد...

یکی از مهمترین مسائل و معضلاتی که از گذشته دور و در حال حاضر، جامعه بشری را تهدید می‌کند، پدیده اعتیاد و مصرف سوء مواد مخدر است که دارای پیامدهای سنگین مختلفی در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و روانی در سطوح مختلف جامعه در بین نسل جوان می‌باشد.

هم اکنون طبق آمار و اطلاعات موجود در سطح جهان ۲۱۴ میلیون معتاد وجود دارد، که طبق آمار ارائه شده از سوی ستاد مبارزه با مواد مخدر در کشورمان در حال حاضر قریب به ۱ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر به مواد مخدر مختلف اعتیاد داشته و ۸۰۰ هزار نفر بصورت تفننی از این مواد استفاده می‌کنند که اکثراً جوان می‌باشند. با توجه به این گزارش در کشورمان نسبت به کل جهان قریب به ۵/۶٪ درصد اعتیاد به مواد مخدر داشته و ۳/۷ درصد بصورت تفننی استفاده می‌کنند که مجموعاً قریب به ۲٪ از کل جمعیت کشور و قریب به ۱٪ از کل جمعیت

جهان با این بلای بزرگ دست به گریبان هستند، طبق مطالعات انجام شده این آمار نشان از کاهش سن اعتیاد در کشورمان را دارد. به طوری که میانگین سن اعتیاد در سالهای قبل ۳۵ تا ۳۶ سال بود. اما این رقم در شرایط کنونی به ۲۷ تا ۲۹ سال رسیده است. همچنین براساس برخی برآوردهای آماری ۱۰٪ جمعیت معتاد کشور زیر ۳۵ سال می‌باشد ۱ که تمامی موارد نشان از حساسیت موضوع دارد.

ب) اهداف این اثر و تبیین اهمیت آن

با توجه به اینکه اعتیاد با ابعاد متعدد و در حال حاضر به عنوان یک مسأله اجتماعی مهم و با ویژگیهایی از قبیل جوان شدن گروه معتادان، مصرف گروهی توسط جوانان، همه گیر شدن، خروج از انحصار طبقاتی خاص، تنوع طلبی در نوع ماده در یک زمان، مخفی بودن، دشواری درمان، عدم موفقیت در معالجه و ... که همگی نشان از اوضاع وخیم مسأله داشته و جامعه و افراد انسانی را به شدت مورد تهدید قرار داده و لذا ضروری است تا برای اینکه بهتر بتوان به اقدامات پیشگیرانه و مبارزه و مقابله با آن پرداخت، سعی در آگاهی بخشیدن (آموزش) و در پی آن تشویق مداخله فعال تمامی بخشهای جامعه از ابعاد دولتی و غیر دولتی و ... و یا عبارتی ساده‌تر عزم ملی (مشارکت فراگیر) در راستای رسیدن به جامعه‌ای سالم و پویا داشت، صورت گرفته است.

بنابراین می‌توان هدف از انتخاب این موضوع را کسب آگاهی بیشتر در این زمینه دانست و ارائه و بررسی علل و عوامل این موضوع که باعث به وجود آمدن این معضل شده و نیز بررسی راهکارها و شیوه‌هایی که در درمان موثرند و تاثیری که این معضل بر روی خانواده و اقتصاد کشور می‌گذارد تا با آگاهی بخشیدن همگان مخصوصاً جوانان را از این آسیب بزرگ اجتماعی هوشیار تر کرد.

پ) سؤالات مورد بحث

۱- آیا سیاست جدید ایران در قبال اعتیاد که مبتنی بر درمان و حمایت است موفقیت آمیز خواهد بود؟

۲- چه ارتباطی بین اعتیاد با افزایش جرم و جنایت و بزهکاری در جامعه وجود دارد؟

ت) فرضیه‌های پیشنهادی

۱- روند درمان در زمینه مواد، چند سالی است که در ایران آغاز شده ولی تا سرحد مطلوب فاصله‌ی زیادی دارد.

۲- با افزایش اعتیاد؛ جرم و جنایت در جامعه نیز رو به فزونی خواهد بود.

ج) منابع این اثر و سوابق پژوهشی

در زمینه پدیده‌ی اعتیاد و قاچاق مواد مخدر پایان‌نامه‌ها، کتب و مقالات زیادی تألیف شده که در همه آنها جنبه‌های گوناگون سیاست جنایی حاکم در کشور در مبارزه با این پدیده بحث شده است. اما با اصلاح قانون اصلاح مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۸۹ و تغییر رویکرد سیاست جنایی در زمینه اعتیاد به مواد روان‌گردان و همچنین جرم‌انگاری صریح قاچاق این مواد، هنوز در این زمینه و بررسی این سیاست پایان‌نامه‌ای تألیف نشده است که نوشتار پیش‌رو این اقدام را انجام داده است.

د) ساماندهی مطالب

در این اثر که با هدف تحلیل ادبیات جرم‌شناختی موجود در خصوص اعتیاد و نقش آن بر جرائم می‌باشد مطالب در سه فصل که فصل اول کلیاتی مربوط به بحث و در فصل دوم جرائم مرتبط با فروش و عرضه مواد توسط افراد معتاد یا سایر هزینه‌های مصرف مواد می‌باشد و در فصل سوم سایر جرایمی که توسط معتادان برای تأمین هزینه‌های مصرف و زندگی انجام می‌گیرد، مجموع در ۹ مبحث بیان شده است.